

অসমীয়া ল'ৰাব

26-6/12
Grantati

ব্যাকৰণ।

শ্রীদীনবন্ধু তালুকদাৰ-কৰ্তৃক
ৰচিত।

অসম-নগাঁও হাইতে

শ্রীযুক্ত ৰায় গুণাভিৰাম বৰুৱা
বাহাদুৰ-কৰ্তৃক প্রকাশিত।

বিংশ সংস্কৰণ।

কলিকাতা ;

বাণিজ্যিক, বাৰ্জা বাজবল্লভ ষ্ট্রীট ৮৪ নং, নব সংস্কৃত যত্নে
শ্রীউদয়চন্দ্ৰ ঘোষ কৰ্তৃক মুদ্রিত।

ইং ১৮৯০ সাল।

3865
—
T

2861R

ভূমিকা

আমাৰ দেশৰ পঢ়াশালিবিলাকত অসমীয়া ভাষা শিক্ষাদিবলৈ সংক্ষেপ ব্যাকৰণ নোহোৱাত শ্ৰীযুত দীনবন্ধু তৰ্কালঙ্কাৰ মহাশয়ে এই ব্যাকৰণখানি ৰচনা কৰি তেঁওৰ ছাত্ৰবিলাকক শিক্ষা দিছিল। ইয়াক ময় পঢ়ি চালোঁ। সংস্কৃত ভাষাৰ ব্যাকৰণ অবলম্বন কৰি ইয়াক ৰচনা কৰা হ'লেও সেই ভাষাৰ নিয়ম আমাৰ ভাষাত যিমান চলিছে তিমানহে ইহাত সংক্ষেপে আছে। আৰু আমাৰ অসমীয়া ব্যাকৰণত থাকিব লগীয়া প্ৰায় সকলো নিয়ম ইয়াত আছে। ইহাৰ দ্বাৰা আমাৰ ভাষা শিকিবলৈ অনেক সাহায্য হব যেন আশা কৰি ময় বৰ সন্তোষ পাইছোঁ আৰু প্ৰস্তুকৰ্ত্তাৰ অভিপ্ৰায় অনুসাৰে ইয়াক মুদ্ৰিত কৰিলোঁ। এতিয়া আমাৰ দেশৰ ল'ৰা চোৱালী বিলাকৰ ইয়াৰ পৰা উপকাৰ হ'লেই আশা সফল হোৱাৰ সন্তোষ লভিব পাৰিম। নগাঁও জিলাৰ শিক্ষাবিভাগৰ ডিষ্ট্ৰিক্ট কমিটিয়েও এই পুথিক পঢ়াশালিত পঢ়িব লগীয়া বুলি অভিমত প্ৰকাশ কৰিছে।

পৰিশেষে এই কণ্ঠ যে, এই পুথী ময় মুদ্রিত
কৰিলোঁ হয়, কিন্তু ইয়াৰ স্বত্ব প্রস্তুকৰ্ত্তাৰেই আছে
ইতি ।

অসম-নগাঁও } শ্রী গুণাভিৰাম শৰ্মা ।
শক ১৮৯৬ ; ১লা বৈশাখ

—

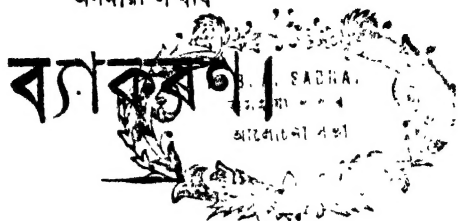
চতুৰ্থবাৰৰ বিজ্ঞাপন ।

এই মুদ্রাক্ষণত ইয়াক অনেক বৰ্দ্ধিত কৰা
হ'ল ।

শ্রী দীনবন্ধু শৰ্মা ।

—

অসমীয়া ল'বাব

ভাষা ।

মানুহে যি যি স্পৰ্শ শব্দ কৰি মনৰ ভাৱ
প্ৰকাশ কৰে ; তাৰ নাম ভাষা ।

ব্যাকৰণ ।

ভাষা শুদ্ধকৈ লিখা পঢ়া কৰিবলৈ আৰু ভাল
ৰূপে বুজিবলৈ যি যি নিয়ম কৰা যায়, তাৰ নাম
ব্যাকৰণ ।

দূৰৈৰ মানুহক কথা কই মনৰ ভাৱ জনাব
নোৱাৰি আৰু বহুদিন হ'লে মনতো নেথাকে,
এই কাৰণে ভাষা লিখা যায় ; যি যি চিহ্নেৰে
লিখা যায়, তাৰ নাম বৰ্ণ বা আখৰ । অসমীয়া
ভাষাত এই কেইটা আখৰৰ ব্যৱহাৰ আছে ।
যথা ;—অ আ ই ঈ উ ঊ ঋ ঌ এ ঐ ও ঔ
অং অঃ ।

ক খ গ ঘ ঙ । চ ছ জ ঝ ঞ । ট ঠ ড ঢ ণ ।
ত থ দ ধ ন । প ফ ব ভ ম । য ৰ ল ৱ শ ষ স হ ঙ্ক ।

ইয়াৰ অকে আদি কৰি ঠলৈকে বৰ্ণ কেইটা আপুনি উচ্চাৰিত হব পাৰে দেখি তাক স্বৰবৰ্ণ আৰু আন বিলাক স্বৰৰ সহায় নোহোৱাকৈ উচ্চাৰিত হব নোৱাৰে দেখি সেই বিলাকক ব্যঞ্জনবৰ্ণ বোলে।

সেই স্বৰৰ অ ই উ ঋ ঌ এই কেইটা ব্ৰহ্ম, আন কেইটা দীৰ্ঘ। উচ্চাৰণৰ কাল অনুসাবে ব্ৰহ্ম আৰু দীৰ্ঘ বোলা যায়। অঃ আৰু অঃ এই দুইটা স্বৰ ন হয়, কেবল অনুস্বাৰ আৰু বিসৰ্গৰ উচ্চাৰণ কৰিবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা গ'ইছে। এই অনুস্বাৰ আৰু বিসৰ্গৰ আন স্বৰৰ পাছেও উচ্চাৰণ হয়। ঙ আপুনি এটা আখৰ ন হয়। ক আৰু ষ যুক্ত হ'ই হ'ইছে। ড আৰু ঢ কঠিনৰূপে উচ্চাৰণ হ'লে ড় আৰু ঢ় হয়। য য বৰ্ণৰ আন প্ৰকাৰৰ উচ্চাৰণ হোৱা বৰ্ণ। ৳ চন্দ্ৰবিন্দু নিজে কোনো বৰ্ণ ন হয়, আন বৰ্ণৰ লগত থাকিলে তাক নাকেৰে উচ্চাৰণ কৰিব লগা বুঝায়।

ব্যঞ্জনবৰ্ণৰ ক আদি মলৈকে পাঁচটা এ পাঁচটা এ এটা এটা বৰ্ণ হয়। যেনে; ক খ গ ঘ ঙ এই পাঁচটা কবৰ্ণ, চ ছ জ ঝ ঞ চবৰ্ণ, ট ঠ ড ঢ ণ

টবৰ্গ, ত থ দ ধ ন তবৰ্গ, প ফ ব ভ ম পবৰ্গ ।
য ব ল ঝ এই কেইটাক অন্তঃস্থ বৰ্ণ বোলে ।

যি যি আখৰ বৰ্ণৰ যি ঠাইত আছে, সেই অনু
সাৰেও সিবিলাকৰ নাম হয় । যেনে ; কবৰ্ণৰ
প্ৰথম বৰ্ণ বুলিলে ক, দ্বিতীয় বুলিলে খ, তৃতীয়
বুলিলে গ, চতুৰ্থ ঘ, পঞ্চম ঙ বুঝায় । এই দৰে
আন আন বৰ্ণবো জানিবা ।

বৰ্ণৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই ।

আগত কোৱা বৰ্ণ বিলাক কণ্ঠ (ডিম্বি)
জিহ্বামূল, তালু, মূৰ্দ্ধা (মূৰ) দন্ত (দাঁত) আৰু
ওষ্ঠ (ওঁঠ) এই কেই ঠাইৰ পৰা উচ্চাৰণ হয় ।
যি ঠাইৰ পৰা নিটোৰ উচ্চাৰণ হয় সেই ঠাইৰ
নাম অনুসাৰেও তাৰ এটা নাম হ'ই থাকে । যেনে
কণ্ঠৰ পৰা যাৰ উচ্চাৰণ সি কণ্ঠ্য, তালুৰ পৰা
নাৰ উচ্চাৰণ সি তালব্য ইত্যাদি ।

যি ঠাইৰ পৰা যি আখৰৰ উচ্চাৰণ আৰু সেই
দেখি যাৰ যি নাম হ'ইছে, তাক তলত লিখা গ'ল ।

* অসমীয়া ভাষাৰ মূল সংস্কৃত ; সংস্কৃতৰ বৰ্ণমালা হে
ইয়াৰ বৰ্ণমালা, সেই দেখি সংস্কৃতৰ দৰে ইয়াৰ উচ্চাৰণ লিখা
গ'ল । কিন্তু অসমীয়াৰ দৰে, কিছু লৰ চৰ হয় ।

অ আ ই এই তিনটাৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই কণ্ঠ,
এই দেখি এই বিলাকক কণ্ঠ্য বৰ্ণ বোলে

ক খ গ ঘ ঙ এই পাঁচটাৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই
জিহ্বামূল, এই নিমিত্তে এই কেইটাক জিহ্বা-
মূলীয় বৰ্ণ বোলে ।

ই ঈ চ ছ জ ঝ ঞ য শ এই বিলাকৰ উচ্চা-
ৰণৰ স্থান তালু, এই হেতুকে এই কেইটাক
তালব্য বৰ্ণ বোলে ।

খা ঙ্গা ট ঠ ড ঢ ণ ৰ য এই বৰ্ণ কেইটাৰ উচ্চা-
ৰণ মূৰ্দ্ধা অৰ্থাৎ মূৰৰ পৰা হয় দেখি এই বিলাকক
মূৰ্দ্ধন্য বৰ্ণ বোলে ।

৯ ১০ ত থ দ ধ ন ল স এই বিলাকৰ উচ্চাৰণৰ
ঠাই দন্ত, সেই নিমিত্তে এই কেইটাক দন্ত্য বৰ্ণ
বোলে ।

উ ঊ প ফ ব ভ ম এই কেইটাৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই
ওষ্ঠ, সেই হেতুকে এই বিলাকক ওষ্ঠ্যবৰ্ণ বোলে ।

৩ ৩ এই দুইটাৰ উচ্চাৰণ কণ্ঠ আৰু ওষ্ঠৰ
পৰা হয় দেখি এই দুটাক কণ্ঠোষ্ঠ্য বৰ্ণ বোলে ।

এ ঐ এই দুই বৰ্ণৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই কণ্ঠ আৰু
তালু, সেই দেখি এই দুটাক কণ্ঠতালব্য বৰ্ণ বোলে ।

ৰ বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ দন্ত আৰু ওষ্ঠৰ পৰা হয়
দেখি ইয়াক দন্তোষ্ঠ্য বৰ্ণ বোলে।

নাসিকাৰ সহায় নহলে ং ঙ ঞ ণ ন ম উচ্চা-
ৰিত হ'ব নোৱাৰে দেখি এই বিলাকক অনুনাসিক
বৰ্ণ বোলে।

বিসৰ্গৰ উচ্চাৰণৰ কোন নিৰ্দিষ্ট ঠাই নাই;
যি স্বৰৰ পাছত থাকে, তাৰ উচ্চাৰণৰ ঠাইহে
বিসৰ্গৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই।

সকলো বৰ্ণৰ প্ৰথম আৰু তৃতীয় বৰ্ণক অল্প
প্ৰাণ এবং দ্বিতীয় আৰু চতুৰ্থ বৰ্ণক মহাপ্ৰাণ বৰ্ণ
বোলে। অল্প প্ৰাণ বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ কোমল আৰু
মহাপ্ৰাণ বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ কঠিন। ক, গ, চ, জ, ট,
ড, ত, দ, প ও ব এই বিলাক অল্পপ্ৰাণ বৰ্ণ, আৰু
খ, ঘ, ছ, ঞ, ঠ, ঢ, থ, ধ, ফ আৰু ভ এই বিলাক
মহাপ্ৰাণ বৰ্ণ।

অসমীয়া ভাষাত অকাৰৰ দুবিধ উচ্চাৰণ হয়।
তাৰ এবিধ কণ্ঠ, এবিধ কণ্ঠোষ্ঠ্য। মৰা (মৃত-
অৰ্থত্) মহ (মশক অৰ্থত্) ইত্যাদি ঠাইত কণ্ঠ্য
উচ্চাৰণ আৰু ম'ৰা (ময়ূৰ অৰ্থত্) ম'হ (মহিম

অর্থত্) ল'ৰা য'ত ইত্যাদি ঠাইত কণ্ঠোষ্ঠ উচ্চাৰণ। যি ঠাইত কণ্ঠোষ্ঠ্য উচ্চাৰণ হয়, ত'তে অকাৰৰ ওপৰতে (,) এনে কামাৰ নিচিনা এটা চিন দিব লাগে।

যদিও শ, ষ, স এই তিন আখৰৰ উচ্চাৰণৰ ঠাই বেলেগ বেলেগ বুলি লিখা হ'ইছে কিন্তু চলতি ভাষায় হ'লে এই তিনটাৰ উচ্চাৰণ একে ঠাইৰ পৰা অৰ্থাৎ কেৱল মুৰৰ পৰাহে হয় যেনে, শৰণ, আকাশ, সকলো সময় ইত্যাদি। ষ ৰ উচ্চাৰণ কঠিন ৰূপে হয়, যেনে; ভাষা, বিষয়া, ইত্যাদি। কিন্তু ব্যঞ্জনবৰ্ণ আৰু স্ববৰ্ণেৰে সৈতে যুক্ত হ'লে এই বিলাকৰ উচ্চাৰণ প্ৰায় তালুৰ পৰা হয়। যেনে; ঈশ্বৰ, বিশৃঙ্খলা, বিষ্ণু, কৃষ্ণ, বিস্ময় ও বিস্মৃতি ইত্যাদি।

ভিন্ন দেশীয়, ভাষাত থাকিলে অনেক ঠাইত এই বিলাক আখৰৰ উচ্চাৰণ কোনো কোনো অল্পপ্ৰাণ তালব্য বৰ্ণৰ (চ) দৰে হয়। * যেনে; সাহাব, মুন্সি, ৰুশিয়া, ইত্যাদি। কোনো

* হোৱা, যোৱা, বকৱা প্ৰভৃতি এনে কেতবিলাক কথা আছে যাৰ উচ্চাৰণ এই বৰ্ণমালাৰ আখৰেৰে সৈতে নিমিলে। সেই

কোন ঠাইত আপোন উচ্চারণ নেবেয়ো।
যেনে ; সদৰ আমিন, শমন, ইত্যাদি।

পদপ্ৰকৰণ।

এটা কি অধিক আখৰ যোগ হই কোনো অৰ্থ
প্ৰকাশ কৰিলে তাক পদ বা কথা বোলে। যথা ;
অ+ক্+অ+ল্+অ=অকল। আ+ম্+ই=
আমি। প্+উ+স্+ত্+অ+ক্+অ=পুস্তক।†

সেই পদেই পাঁচপ্ৰকাৰ যেনে ; বিশেষ্য,
বিশেষণ, সৰ্ব্বনাম, অব্যয় আৰু ক্ৰিয়া।

দেখি কোনোৱে হোয়া, যোয়া বৰুয়া আৰু কোনোৱে, হোৱা
যোৱা, বৰুৱা এনেকৈ লিখে। অল্পমনস্ক গুলিলে বুজিব
পাৰি যে, ইহাৰ ক'তো উপাস্ত্যবৰ্ণ উচ্চারণ ঠিক হোৱা নাট।
বেয়া দিয়া কবতোয়া প্ৰভৃতি কথাত উপাস্ত্যবৰ্ণৰ (য়ৰ) যেনে
উচ্চারণ, যোয়া হোয়া বৰুয়া লিখিলে য়ৰ উচ্চারণ তেনে নহয়।
পক্ষান্তৰে জীৱন ব্যৱহাৰ প্ৰভৃতি কথাত য়ৰ উচ্চারণ ঠিক হৈব
পৰা হয়, হোৱা যোৱা বৰুৱা লিখিলে য়ৰ উচ্চারণ সেই ঠাইৰ
পৰা নহয়। সুতৰাং এই বৰ্ণমালাৰ যেনে উচ্চারণ প্ৰসিদ্ধ আছে
তাকে ঠিক ৰাখি আমি এই বিলাক কথা লিখিব নোৱাৰি।
এতেকে আমি সেই বিচাৰৰফালে নগই পুৰণি পুথীত যেনে
বৰ্ণ বিস্তাৰ আছে, তাকে ঠিক ৰাখিলোঁ। প্ৰায় ১০০ বছৰৰ
পুৰণি পুথীত কোৱা যোৱা এনে কুৰা বৰ্ণবিস্তাৰ দেখা হইছে।

† এই দৰে কথাৰ আখৰ বোৰ বেলেগ বেলেগ কৰি দেখু-
ৱাৰ নাম বৰ্ণবিস্তাৰ বা নাম থৰি।

বিশেষ্য ।

জাতি, গুণ, দ্রব্য, নাম আৰু ক্ৰিয়া বুঝোৱা পদ বিলাকক বিশেষ্য পদ বোলে । যেনে ; মানুহ, গৰু, বামুন, কলিতা, ইংৰাজ, মান ; ছুটালি, নৈপুণ্য ; জল, মাটি ; শিৱৰাম, তেজপুৰ, আসাম ; দেখা, শুনা গমন, ইত্যাদি ।

বিশেষ্য পদৰ লিঙ্গ, সংখ্যা আৰু কাৰক আছে ।

লিঙ্গ ।

লিঙ্গ তিনি প্ৰকাৰ । পুংলিঙ্গ, স্ত্ৰীলিঙ্গ আৰু ক্লীবলিঙ্গ ।

মুনিহ বুঝোৱা পদবিলাকক পুংলিঙ্গ, তিৰোতা বুঝোৱা পদবিলাক স্ত্ৰীলিঙ্গ আৰু তাত বাজে আন আন পদবিলাকক ক্লীবলিঙ্গ বোলে । পুংলিঙ্গ শব্দ যেনে ; মানুহ, পশু, চন্দ্ৰ, গছ, ঘোৰা, হাতী ইত্যাদি ।

স্ত্ৰীলিঙ্গ শব্দ যেনে ; তিৰোতা, বৌ, লতা, পেহী ইত্যাদি । * ক্লীবলিঙ্গ শব্দ যেনে ; জল, মন ইত্যাদি ।

* স্ত্ৰীলিঙ্গৰ বিষয় বিশেষকৈ পাছত হব ।

বচন ।

কোনো শব্দে যেতিয়া এটোক বুঝায় তেতিয়া একবচন, আৰু যেতিয়া সৰু বুঝায়, তেতিয়া বহুবচন বোলে । “দেৱতাই দেখ”ক, সোণায়ে মোৰ পুখীখন নিলে” এনে বুলিলে এটা মানুহে দেখা আৰু এটা মানুহে এজনৰ এখন পুখী নিয়াহে জানিলোঁ, এতেকে দেৱতাই, সোণায়ে, মোৰ আৰু পুখী এই আটাইটি একবচনৰ পদ । কিন্তু “দেৱতা সকলে দেখ”ক, সোণাইহঁতে আমাৰ পুখীবিলাক নিলে” এনে বুলিলে অনেকৰ দেখা আৰু অনেকৰ অনেক পুখী নিয়াহে বুঝায়, এই হেতুকে দেৱতা সকলে সোণাইহঁত, আমাৰ আৰু পুখীবিলাক এই আটাইটি বহুবচনৰ পদ । বহুবচনৰ হলে সকল, বিলাক, বোৰ, হঁত আদি কৰি শব্দ যোগ হয় ।

পুৰুষ ।

পুৰুষ তিন প্ৰকাৰ । যথা ; প্ৰথম পুৰুষ, দ্বিতীয় পুৰুষ আৰু তৃতীয় পুৰুষ । ময় প্ৰথম পুৰুষ, তুমি বা তয় দ্বিতীয় পুৰুষ, ইয়াত বাজে আটাইবোৰ তৃতীয় পুৰুষ ।

কাৰক ।

ক্রিয়াৰে সৈতে যাৰ সম্বন্ধ থাকে তাৰ নাম কাৰক । সেই কাৰকেই ছয় প্রকাৰ । যেনে; কৰ্ত্তা, কৰ্ম্ম, কৰণ, সম্প্রদান, অপাদান, অধিকৰণ ।

কৰ্ত্তাকাৰক ।

যি কৰে সি কৰ্ত্তাকাৰক, কৰ্ত্তাকাৰকত এ, যে আৰু ই যোগ হয়; আৰু কোনো কোনো শব্দ এনেই থাকে । যথা;—মানুহে কলে, গৰুয়ে খালে, তাই দেখিছিল, বেলি উঠিছে, পানী পৰিছে । ইয়াত মানুহে, গৰুয়ে, তাই, বেলি আৰু পানী কৰ্ত্তাকাৰক ।

কৰ্ম্মকাৰক ।

ক্রিয়াৰ ফল য'ত ফলে অৰ্থাৎ যি দেখা যায়, কৰা যায়, থোৱা যায় প্রভৃতিক কৰ্ম্ম বোলে কৰ্ম্মপদত ক আৰু কে যুক্ত হয়; কেতবিলাক বা এনেই থাকে । যেনে; তয় হৰিক মাতি আন গই । সি ল'ৰাবিলাকক পঢ়াব । ময় ম'হটকো বান্ধিলোঁ । গ'ৰুয়ে ধান বোৰ খালে । সাহেবে বাঘ মাৰিলে । ইয়াত হৰিক, ল'ৰাবিলাকক, ম'হটক, ধান বোৰ আৰু বাঘ কৰ্ম্মপদ ।

কোনো কোনো ক্রিয়াৰ দুটা দুটাকৈ কল্পপদ থাকে। যেনে; আজি পণ্ডিতে মোক এই পুখী-খন পঢ়ালে। বাইয়ে তাক ভাত খুৱাইছে। ময় জীৱঁৰামক এই কথা কলোঁ ইত্যাদি। এই বিলাকক দ্বিকৰ্মক ক্রিয়া বোলে।

কৰণকাৰক।

কৰ্তাই যাৰে ক্রিয়া কৰে, তাক কৰণকাৰক বোলে। কৰণকাৰকত বে, দি, দ্বাৰা, কৰ্তৃক প্রভৃতি শব্দযোগ হয়। যেনে; কাপ্টো ভৰিৰে ভাঙ্গিলে। তঁহতে জাঠিৰে কুকুৰটোক মাৰিলি, ইঁক। বিদ্যাৰ্হাৰ বৰ উপকাৰ হয়। ইয়াত ভৰিৰে, জাঠিৰে, বিদ্যাৰ্হাৰ কৰণপদ।

সম্প্ৰদানকাৰক

যাক দিয়া যায় বা দিবলৈ মন হয়, তাক সম্প্ৰদানকাৰক বোলে। সম্প্ৰদানকাৰকত ক যোগ হয়, যথা; বামুণক দক্ষিণা দিয়া। ময় কণাটোক এখন ফটা কাপৰ দিম। যদি থাকিলহেঁতেন তেনে হলে তঁহতক কেইটা মান বগৰি দিলোঁহেঁতেন; ইয়াত বামুণক, কণাটোক, তঁহতক সম্প্ৰদান-পদ। *

* কেতিয়া বা সম্প্ৰদানত লৈ যোগ হয়। যেনে; বামুণক দিয়া কুকুৰলৈ দিয়া ইত্যাদি।

অপাদান-কাৰক ।

যাৰ বা য'ৰ পৰা যোৱা আৰু লোৱা যায়, নাইবা ভয় পোৱা হয়, তাক অপাদান-কাৰক বোলে । অপাদানকাৰকত পৰা শব্দ কেতিয়া বা হস্তে শব্দ যোগ হয় । যেনে ; হাতৰ পৰা কাপটো পৰিল । মিনাইয়ে ঘৰৰ পৰা ওলাই গ'ল । গছৰ পৰা ফুল আনিলোঁ । ন'ইৰ পৰা পানী আন গই । বতাহৰ পৰাহে ভয় খালোঁ । বৃক্ষ হস্তে ফল পৰে ইত্যাদি ।

অধিকৰণ ।

যি ক্ৰিয়াৰ আধাৰ হয়, তাক অধিকৰণকাৰক বোলে । অধিকৰণকাৰকত ত, তে, আৰু এ যোগ হয় । যথা ; পথাৰত ধান হ'ইছে । গছত ফুল ফুলিছে । ছুট ল'ৰাই ধেমালিতহে বন্দ পায় । বাটতে দেখিলোঁ । আদিতে কেইটিমান উপদেশ দিওঁ, তাতে ৰামে উত্তৰ দিলে, অধ্যাপকৰ ঘাটে পানী আনিবলৈ যাম ।

ইয়াত বাজে সম্বন্ধ, সম্বোধন, হেতুবাচক আদি কৰি কেতবিলাক পদ আছে, কিন্তু সেই বোৰক কাৰক নোবোলে ।

সম্বন্ধ ।

আই, বোপাই, মিতিৰ আদি কৰি সম্পৰ্ক, অধিকাৰ, অংশ আৰু বিকাৰ আদি বুঝোৱা পদ-বিলাকক সম্বন্ধ পদ বোলে। সম্বন্ধপদত ৰ যুক্ত হয়। যথা; গোলাপীৰ জি এক, মেধিৰ পুতেক, মনুৰ সখি, ভূৰামৰ পুখীখন, ৰজাৰ ৰাজ্য, গছৰ পাত, কাপৰৰ দহি, সোণৰ কৰিয়া ইত্যাদি।

সম্বোধন।

ষি পদে মতা বা আহ্বান কৰা বুঝায় তাক সম্বোধন পদ বোলে। সম্বোধন পদৰ আগত হে, অ, এ, ও, ঐ, হেৰা, হেৰ আদি কৰি কেইবাটা শব্দযোগ হ'ই থাকে। যেনে; হে সমাজিক লোক! অবাপু দেউ! এ আই! ও দেৱতা! হেৰা মানুহটি! হেৰ লালুঙহঁত! ইত্যাদি কেতিয়া বা এনেকুৱা শব্দৰ যোগ ন হয়ো। যেনে; বুপাইটি শুনাচোন! বাই! মোৰ ভোক লাগিছে ইত্যাদি

হেতুবাচক পদ।

নিমিত্তে, হেতু, কাৰণ আদি কেতবিলাক শব্দ যিহেতু বুঝায় তাক হেতুবাচক পদ বোলে। ইহাতে কাৰকাদিৰ চিহ্ন নে থাকে।

শব্দরূপ ।

তলত কিছুমান শব্দরূপ দিয়া হ'ল ; ইহাক ভালকৈ বুজিব পাৰিলে আন আন শব্দৰ রূপ কৰিবলৈকো কঠিন ন হব ।

মানুহ শব্দ ।

কান্দক ।	একবচন ।	বহুবচন ।
কৰ্ত্তা	মানুহে	মানুহ বিলাকে ।
কৰ্ম্ম	মানুহক	মানুহ বিলাকক ।
কৰণ	মানুহেৰে	মানুহ বিলাকেৰে ।
সম্প্রদান	মানুহক	মানুহ বিলাকক ।
অপাদান	মানুহৰ পৰা	মানুহ বিলাকৰ পৰা ।
অধিকৰণ	মানুহত	মানুহ বিলাকত ।
সম্বন্ধ	মানুহৰ	মানুহ বিলাকৰ ।
সম্বোধন	হেব মানুহটো !	হেব মানুহ বিলাকক ।

ল'ৰা শব্দ ।

কৰ্ত্তা	ল'ৰাই	ল'ৰাবোৰে ।
কৰ্ম্ম	ল'ৰাক	ল'ৰাবোৰক ।
কৰণ	ল'ৰাৰে	ল'ৰাবোৰেৰে ।
সম্প্রদান	ল'ৰাক	ল'ৰাবোৰক ।
অপাদান	ল'ৰাৰ পৰা	ল'ৰাবোৰৰ পৰা ।
অধিকৰণ	ল'ৰাতে	ল'ৰাবোৰতে ।
সম্বন্ধ	ল'ৰাৰ	ল'ৰাবোৰৰ ।
সম্বোধন	হেব ল'ৰা ।	হেবল'ৰা বোধ ।

আন আন শব্দেৰে ৰূপ প্ৰায় এই দৰেই হয় ।
অতি মান্য বুঝালে সকল শব্দ আৰু অমান্য হলে
ইন্ত শব্দ যোগ হয় , যথা ডাঙ্গৰীয়া সকলে আজ্ঞা
কৰিলে । মিকিৰ ইঁতে গ'ল ইত্যাদি ।

বিশেষণ ।

যি পদে কাৰো, গুণ, দোষ, অবস্থা, আৰু ক্ৰিয়া-
বুঝায়, তাক বিশেষণ পদ বোলে । গোপাল বিদ্যা-
বন্ত, স্বৰ্গদেৱ জ্ঞানী, ল'ৰাটো বৰ ছুট, চোৱালি
জনী স্বৰনী । ডেকা মানুহ, বঙ্গা চুৰিয়া, কণা কুকুৰ,
ছুখীয়া, খাওঁতা ইত্যাদি । ইয়াত বিদ্যাবন্ত, জ্ঞানী,
বৰ, ছুট, স্বৰনী, ডেকা, বঙ্গা ; কণা, ছুখীয়া,
খাওঁতা এই বিলাক বিশেষণ পদ ।

ক্ৰিয়াৰ গুণ বা অবস্থা বুঝোৱা পদ বিলাকক
ক্ৰিয়াবিশেষণ পদ বোলে । ক্ৰিয়া বিশেষণ পদৰ
পাছত কৈ, এ, ৰে, ৰূপে ইত্যাদি যুক্ত থাকে ।
যেনে খৰকৈ নেলিখিবা । ভালেৰে থাকিবা ।
সুন্দৰৰূপে চাবা । শীঘ্ৰে অহিবা ইত্যাদি ।

সৰ্বনাম ।

যি, সি, এই, কোন, তয়, সো, ঐ * আদি
কৰি কেতবিলাক শব্দক সৰ্বনাম বোলে ।

* সো আৰু ঐ শব্দৰ প্ৰয়োগ এনে ন হয়, এই দুই শব্দ

বিশেষ্য পদৰ নিচিনা সৰ্ব্বনামৰো লিঙ্গ, সংখ্যা
আৰু কাৰক আছে। আৰু ভিন্ন ভিন্ন কাৰকত
ভিন্ন ভিন্ন ৰূপ হয়। তাৰ বিবৰণ তলত লিখা গ'ল।

কৰ্ত্তাকাৰক।

মান্য অৰ্থত।

মূলশব্দ	একবচন	বহুবচন
যি	যি, যোনে, যেয়ে	যি বিলাকে, যি সকলে
সি	তঁও	তঁও বিলাকে,
এই	এ'ও	এ'ও বিলাকে
কোন	কোনে, কেৰে	{ কোন বিলাকে কেত- বিলাকে
তুমি	তুমি তোৰা	{ তোমা বিলাকে তোমা লাকে, তোমা সকলে তোৰা সবে
ময়	ময়	{ আমি আমাসকলে আমা লোকে
আপোন	আপুনি	{ আপোনা সকলে, আপোনালোকে

বিশেষণৰ দৰে আন শব্দৰ আগত হে থাকে। যথা ; সৌ গছ
জোলা, সোটা নো ক'ব মাহুহ ? ঐ বকম, ঐ মাহুহটো নো
কোন ? সি শব্দৰ ঠাইত কেতিয়া বা সেই হয়। যেনে ; সেই
কথা সেই ঘৰ।

অমান্য অর্থত ।

মূলশব্দ	একবচন	বহুবচন
বি	বি	বিহঁতে, বি বোঝে
সি	সি	সিহঁতে
এউ	এই, ই	এউ বিলাকে ইহঁতে
কোন্	কোনে, কেহ্নে,	কোনবিলাক, কেতবিলাক
ভয়	ভয়	তহঁতে
ময়	ময়	আমি
আপোন	•	•

অন্যকারকত ॥

মান্য অর্থত ।

মূলশব্দ	একবচন	বহুবচন
বি	যাক	বি বিলাকক যি সকলক
সি	ভেঁওক	ভেঁও বিলাকক
এই	এওঁক	এওঁ বিলাকক, এই বিলাকক
কোন্	কাক	কোন বিলাকক, কেতবিলাকক
ভয়	তোমাক, ভেঁবাক	{ তোমা বিলাকক, তোমালা কক. তোমা সকলক ভেঁবা সকলক
ময়	মোক	{ আমাক, আমাসকলক, আমা লোকক
আপোন	আপনাক	{ আপোনা সকলক আপোনা লোকক

অব্যয় অর্থত ।

মূলশব্দ	একবচন	বহুবচন
যি	যাক	যিহঁতক, যি বোৰক
সি	তাক	সিহঁতক
এই	ইয়াক	ইহঁতক, এই বিলাকক
কোন	কাক	{ কোন বিলাকক, কেত { বিলাকক
তয়	তোক	তহঁতক
ময়	মোক	আমাক, আমাণিলাকক
আপোন	*	*

ওপৰত কেৱল কৰ্ত্তা আৰু কৰ্মকাৰকৰ ৰূপ দিয়া হ'ল, অন্য অন্য কাৰকৰ চিহ্ন যোগ হলেও এই দৰেই ৰূপ হ'ব ।

অব্যয় ।

যি শব্দ সদাই একৰূপ হ'ই থাকে' বেলেগ বেলেগ ৰূপ নহয়, সেই বিলাকক অব্যয় শব্দ বোলে । অব্যয় পদৰ লিঙ্গ, সংখ্যা আৰু কাৰক একো নাই । যেনে ; আৰু, ও, ঐ, এবং, তেন্তে, যথা, তথা, সৈতে, দৰে, নাইবা, না, নি, নে, নো, হ'লু, যদি, কিন্তু, ইতি, নিমিত্তে, অতএব, এতেকে, কিয়নো, হা, আহা, হাম্ব, হায়, উঃ, আঃ, ইঃ, অ,

ইত্যাদি। প্র, পৰা, অপ, সং, অনু, অব, নিব, দূৰ, অভি, অপি, বি, অধি, স্ব, উৎ, অতি, নি, প্রতি, পৰি, উপ, আ। এই প্র আদি কৰি কুৰি-টাক উপসৰ্গ বোলে।

যি শব্দ আন এটা শব্দৰ অনুরূপ হয়, তাক-অনুরূপ অব্যয় বোলা যায়। যথা ; মব, মৰ ধৃপ্ ধৃপ্, থপ্ থপ্, ইত্যাদি।

ক্রিয়া।

যি যি কথাই কাণে কোনো কাৰ্য্য কৰা বুঝায় সেই বিলালক ক্রিয়াপদ বোলে। সেই ক্রিয়া পদেই দুবিধ। যথা ; সমাপিকা আৰু অসমাপিকা। যি ক্রিয়াপদে বাক্য শেষ বা সমাপ্ত হোৱা বুঝায় তাক সমাপিকা আৰু যি পদে সেইৰূপ বুঝায় তাক অসমাপিকা ক্রিয়া বোলে। যেনে, দেখিলো, পড়িছোঁ, দিম ইত্যাদি সমাপিকা ক্রিয়া। দেখি, পঢ়ি, যাওঁতে, গলত, ইত্যাদি অসমাপিকা ক্রিয়া।

সেই ক্রিয়া আকৌ দুবিধ। সৰ্ব্বকৰ্ম্মক আৰু অকৰ্ম্মক। কৰ্ম্মপদ ন হলে যি ক্রিয়াৰ অৰ্থ ভাল কৈ বুঝিব নোৱাৰি তাক সৰ্ব্বকৰ্ম্মক আৰু যি ক্রিয়াৰ কৰ্ম্ম পদৰ আৱশ্যক ন হয়, তাক অকৰ্ম্মক ক্রিয়া

বোলে । যথা ; মহীৰামে ভাত খালে, এইটো সৰ্ব-
স্বৰ্গক আৰু মহীৰাম শূলে, এইটো অৰ্হস্বৰ্গক ক্ৰিয়া ।

সমাপিকা ক্ৰিয়াৰ প্ৰথম, দ্বিতীয়, তৃতীয় এই
তিন পুৰুষ আছে । যথা ; —প্ৰথম পুৰুষে, ময়
দেখিছোঁ । দ্বিতীয় পুৰুষে তুমি দেখিছা । তৃতীয়
পুৰুষে, সি দেখিছে । ময় দিম, তুমি দিবা বা তয়
দিবি, তেঁও দিব বা সি দিব ইত্যাদি । এই দৰে
আটাই বোৰ ধাতুৰেই ভিন্ন ভিন্ন পুৰুষে বেলেগ
বেলেগ ৰূপ হব ।

বিশেষ্য পদৰ দৰে ক্ৰিয়াৰো এক বচন, বহু
বচন আছে । কৰ্ত্তা এক বচনৰ হলে ক্ৰিয়াও এক
বচনৰ হয়, কৰ্ত্তা বহু বচনৰ হলে ক্ৰিয়া পদো বহু
বচনৰহে হয়, বহুবচনৰ চিন হক শব্দ যথা ;—
এক বচন, ময় দেখিছোঁ । বহুবচন, আমি দেখি-
ছোঁহক । এক বচন তয় পঢ়িলি । বহুবচন, তঁহতে
পঢ়িলি ইক ।*

কিন্তু তৃতীয় পুৰুষৰ ক্ৰিয়া হ'লে তেনে ৰূপ-
ভেদ ন হয় । যথা ;—একবচন ৰমাই দেখিলে
বহুবচন ৰমাইহঁতে দেখিলে ইত্যাদি ।

* কেতিয়া বা কৰ্ত্তা বচনৰ হলেও ভাব ক্ৰিয়াৰ ৰূপ
এক বচনৰ দৰে হয় যেনে ; আমি খাইছোঁ তঁহতে পঢ়িছনে ?

কাল ।

ক্রিয়াৰ কাল তিন প্ৰকাৰ । যথা ;—অতীত-কাল, বৰ্ত্তমানকাল আৰু ভবিষ্যৎকাল । যি ক্রিয়া সমাপ্ত হ'ই গ'ল তাৰ কালক অতীতকাল, যি ক্রিয়া আৰম্ভ হ'ইছে শেষ হোৱা নাই তাৰ কালক বৰ্ত্তমানকাল আৰু যি ক্রিয়া আৰম্ভ হোৱা নাই আগলৈ হ'ব তাৰ কালক ভবিষ্যৎকাল বোলে । অতীতকালৰ ক্রিয়া যথা ; ধৰিলে, ধৰিছিল, ধৰিলেহেঁতেন । বৰ্ত্তমানকালৰ ক্রিয়া পদ-যেনে ; দেখিছোঁ দেখে । ভবিষ্যৎকালৰ ক্রিয়া যেনে ; পঢ়িম, দিব, খাব ।

যত্ন ।

ই আদি কৰি স্বৰৰ আৰু ক আৰু ৰৰ পাছত থকা স ব হয় । যথা ;—বিষম, নিষ্পাপ, পৰিষ্কাৰ, শুষ্ক, গ্ৰাস্ত ইত্যাদি । আৰু কোনো কোনো ঠাইত স, ষ নো হোৱাকৈও থাকে । যথা ;—বিসৰ্গ, বিস্বাদ, নিসৰ্গ ইত্যাদি ।

টবৰ্গ আৰু ঞেৰে সৈতে যোগ হ'লে সদাই ষ হয় । যেনে ;—স্পষ্ট, চেষ্ঠা, অষ্টম উষ্ণ, কৃষ্ণ, বিষ্ণু । ইত্যাদি ।

গত্ব ।

ঋ, ঌ, ঐ, ব আৰু যৰ পাছত থকা ন গ হয় ।
যথা ;—তৃণ, পূৰ্ণ, তৃষ্ণা ইত্যাদি ।

ঋ, ঌ, ঐ, য আৰু ন এই বিলাকৰ ভিতৰত
স্বৰবৰ্ণ, কবৰ্ণ, পবৰ্ণ, আৰু য ব হৰ আতঁৰ
থাকিলেও ন গ হয় । যথা ;—ৰূপণ, বাৰ্মায়ণ,
ভূষণ, ক্ষণ ইত্যাদি ।

টবৰ্গেৰে সৈতে যোগ হ'লে সদাই গ ব্যৱহাৰ
হয় । যেনে ;—পণ্ডিত, ঘণ্টা, কুণ্ঠিত ইত্যাদি ।

গৰ পাছত হ'লে প্ৰায় গ ব্যৱহাৰ হয় ।
যেনে ;—গুণ, গুণক, গণ্য ইত্যাদি ।

প আৰু কৰ পাছত হ'লে ও কেতিয়া বা গ
হয় । যেনে ; পুণ্য, নিপুণ, কোণ, কণা ইত্যাদি ।

সন্ধিপ্ৰকৰণ ।

অকে আদি কৰি ঋলৈকে হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘ,
দীৰ্ঘ আৰু হ্ৰস্ব দুই দুই বৰ্ণে সৰ্বৰ্ণ হয় । যথা ;—অ
আ এক সৰ্বৰ্ণ । ই ঈ এক সৰ্বৰ্ণ । উ ঊ এক সৰ্বৰ্ণ ।
ঋ ঌ এক সৰ্বৰ্ণ । ঐ ঔ এক সৰ্বৰ্ণ । অ অ, অ অ, আ আ এই দৰে
থাকিলেও সৰ্বৰ্ণ হয় ।

সন্ধি ।

দুই বৰ্ণৰ যোগ হোৱাৰ নাম সন্ধি, সেই সন্ধি দুই প্ৰকাৰ, স্বৰসন্ধি আৰু ব্যঞ্জন বা হলসন্ধি । স্বৰেৰে সৈতে স্বৰৰ যোগ হোৱাৰ নাম স্বৰসন্ধি আৰু ব্যঞ্জনেৰে সৈতে ব্যঞ্জনৰ নাইবা স্বৰৰ যোগ হোৱাৰ নাম ব্যঞ্জনসন্ধি । সন্ধি হওঁতে কেতিয়া বা কোনো বৰ্ণৰ লোপো হয় ।

স্বৰসন্ধি ।

সবৰ্ণৰ পাছত সবৰ্ণ থাকিলে উভয়ে এক লগ হ'ই দীৰ্ঘ হয় ; আৰু দীৰ্ঘ স্বৰ আগৰ আখৰেৰে সৈতে যোগ হয় । যেনে ;—গুণ+অভিৰাম গুণা-ভিৰাম, দেৱ+আলয় দেৱালয়, তথা+অপি তথাপি, মহা+আশয় মহাশয়, প্ৰতি+ইতি প্ৰতীতি, ক্ষিতি+ঈশ্বৰ ক্ষিতীশ্বৰ, গোবী+ঈশ্বৰ গোবীশ্বৰ, গুরু+উপদেশ গুরূপদেশ ইত্যাদি ।

অ আৰু আৰ পাছত ই বা ঈ থাকিলে দুয়ো মিলি ঐ হয় এ আগৰ আখৰেৰে সৈতে যোগ হয় । যেনে ;—পৰম+ঈশ্বৰ পৰমেশ্বৰ, মহা+ইন্দ্ৰ মহেন্দ্ৰ, মহা+ঈশ মহেশ, গণ+ঈশ গণেশ ।

অ আরু আৰ পাছত উ বা উ থাকিলে দুয়ো মিলি ও হয়। ও আগৰ আখৰেৰে সৈতে যোগ হয়। যেনে ; অৰুণ+উদয় অৰুণোদয়, পুরুষ+উত্তম পুরুষোত্তম, সূৰ্য্য+উদয় সূৰ্য্যোদয়, মহা+উৎকণ্ঠা মহোৎকণ্ঠা, মহা+উদয় মহোদয়।

অ আরু আৰ পাছত এ বা ঐ থাকিলে দুয়ো মিলি ঐ হয়, ঐ আগৰ আখৰত যোগ হয়। যেনে ; জন+এক জনৈক, মহা+ঐশ্বৰ্য্য মহৈশ্বৰ্য্য।

অ আরু আৰ পাছত ও বা ঔ থাকিলে দুয়ো যোগ হ'ই ঔ হয়। ঔ আগৰ আখৰেৰে সৈতে যোগ হয়। যেনে ;—মহা+ঔষধি মহৌষধি।

অ আরু আৰ পাছত থকা ঋ ৰ হয়, ৰ পাছৰ আখৰত যোগ হয়, আরু আগৰ আ অ হয়। কিন্তু ঋত শব্দ পাছত থাকিলে আগৰ অ আ হয়। যেনে ;—দেব+ঋষি দেবর্ষি, মহা+ঋষি মহর্ষি, ক্ষুধা+ঋত ক্ষুধাৰ্ত্ত, শোক+ঋত শোকাৰ্ত্ত।

সবৰ্ণ নোহোৱা স্বৰ পাছত থাকিলে ই ঈ ঊ ছি য, উ ঊ ঊ ছি ৰ, আরু ঋ ঌ ঊ ছি ৰ হয়। যেনে ; বি+অবহাৰ ব্যবহাৰ, অতি+অন্ত অত্যন্ত, পৰি+অন্ত পর্যন্ত, অভি+উত্থান উত্থাখন,

অনু+এষণ অন্বেষণ, স্র+আগত স্বাগত, পিতৃ+
আলয় পিত্রালয় ।

স্বৰৰ আগত থকা এ, ঐ ও, ঔ গুছি ক্ৰমে
অয়, আয়, অৰ, আর, হয়। যেনে ;—বিনে+অ
বিনয়, নে+অন নয়ন, শে+অন শয়ন, নৈ+
অক নায়ক, প্রসো+অ প্রসব, পো+অন পবন,
ভৌ+অ ভার, ভৌ+উক ভাবুক ।

ব্যঞ্জন সন্ধি ।

চ আৰু ছৰ আগত থকা ত চ হয়। যেনে ;—
উৎ+চাৰণ উচ্চারণ, উৎ+ছিন্ন উচ্ছিন্ন ।

ত, জৰ আগত থাকিলে জ, ডৰ আগত
থাকিলে ড, নৰ আগত থাকিলে ন, লৰ আগত
থাকিলে ল হয়। যেনে ;—উৎ+জল উজ্জ্বল,
সৎ+জন সজ্জন, উৎ+ডীন উদ্ভীন, জগৎ+নাথ
জগন্নাথ, উৎ+নতি উন্নতি, উৎ+লেখ উল্লেখ,
সৎ+লোক সল্লোক ।

স্বৰবৰ্ণ, গ, ঘ, দ, ধ, ব, ভ, য ৰ আৰু ৰৰ
আগত থকা কৰ ঠাঁইত গ, তৰ ঠাঁইত দ হয়।
যেনে ;—বাক্+ঈশ বাগীশ, উৎ+অয় উদয়,

তৎ+অন্ত তদন্ত, তৎ+গত তদগত, সৎ+বিদ্যা
সদ্বিদ্যা, উৎ+বেক উদ্রেক ।

ন আৰু মৰ আগত থকা কৰ ঠাঁইত ও, তৰ
ঠাঁইত ন হয় । যথা ;—বাক্+ময় বাক্ময়, দিক্+
মণ্ডল দিক্‌মণ্ডল, জগৎ+নাথ জগন্নাথ, উৎ+নতি
উন্নতি ।

তৰ পাছত হ থাকিলে ত আৰু হ গুছি দ্ধ
হয় । যেনে ;—তৎ+হিত তদ্বিত, তৎ+হেতু
তদ্বৈত ।

ঃ (বিসৰ্গৰ) পাছত চ ছ থাকিলে শ, ত থ
থাকিলে স হয় । যথা ;—নিঃ+চয় নিশ্চয়, শিৰঃ+
ছেদন শিৰশ্ছেদন, মনঃ+তাপ মনস্তাপ, নিঃ+
তাৰ নিস্তাৰ ।

দুই অকাৰৰ মাঝত হলে দুয়ো অকাৰেৰে
সৈতেঃ (বিসৰ্গৰ) ঠাঁইত ও হয় আৰু ও আগৰ
আখৰত যোগ হয় । যেনে ; মনঃ+অভীষ্ট মনো-
ভীষ্ট, সদ্যঃ+অধিকাৰ সদ্যোধিকাৰ ।

বৰ্গৰ তৃতীয়, চতুৰ্থ, পঞ্চম বৰ্ণ, য, ব, ঝ ও
হৰ আগত আৰু অকাৰ পাছত থকা ঃ (বিসৰ্গ)
আগৰ অকাৰেৰে সৈতে ও হয় আৰু সেই ও

আগৰ আখৰত যোগ হয়। যথা ;—অধঃ+গতি
অধোগতি, তপঃ+ধন তপোধন, মনঃ+বম্য
মনোবম্য, তেজঃ+ময় তেজোময়।

স্বৰবৰ্ণ, বৰ্গৰ তৃতীয়, চতুৰ্থ, পঞ্চম বৰ্ণ আৰু য,
ৰ, ল, ব হ পাছত থাকিলে ইকে আদি কৰি স্বৰৰ
পাছত থকা কেতিয়া বা অৰ পাছত থকা : (বিস-
ৰ্গৰ) ঠাইত ৰ (') বেফ হয়। যথা ;—নিঃ+আমিষ
নিৰামিষ, দুঃ+যশস্তা দুৰ্যশস্তা, দুঃ+মতি দুৰ্মতি,
* দুঃ+গা দুৰ্গা, দুঃ+বাসনা দুৰ্বাসনা, স্বঃ+গ স্বৰ্গ,
পুনঃ+অপি পুনৰপি।

ক, খ, প, ফৰ আগত থকা : (বিসৰ্গৰ) ঠাইত
স হয়। যথা ;—মনঃ+কাম মনস্কাম, দুঃ+কৰ
দুষ্কৰ, নিঃ+পাপ নিষ্পাপ, নিঃ+ফল নিষ্ফল।

স্ত্রীলিঙ্গৰ বিশেষ বিবৰণ

তিৰোতা বা তিৰোতাৰ নিচিনা শক্তি আৰু
গুণ বুঝোৱা পদ বিলাকক স্ত্রীলিঙ্গ বোলে।
যেনে,—আই, বাই, বৌ, জিয়াৰী, বুদ্ধি, পৃথিৱী,
লতা ইত্যাদি।

* বেফৰ তলত থকা আখৰৰ কেতিয়া বা বিষ (দুটা)
হয়।

কেতবিলাক শব্দ কেতিয়া বা পুংলিঙ্গ কেতিয়া বা স্ত্রীলিঙ্গ হ'ই থাকে। যেতিয়া স্ত্রী-লিঙ্গ হয় তেতিয়া কোনো কোনো প্রত্যয় যোগ হ'ই কিছু রূপান্তর হয়।

স্ত্রীলিঙ্গ হ'লে অধিকাংশ অকাৰান্ত শব্দৰ পাৰত নী হয়। যেনে ;—কলিতা কলিতানী, বরুয়া বরুয়ানী, মৰীয়া মৰীয়ানী, ইত্যাদি।

স্ত্রীলিঙ্গ হ'লে ব্যঞ্জনান্ত শব্দৰ পাছত প্রায় অনী আৰু ঙ্গ হয়। যেনে ; কেওট কেওটনী, কুমাৰ কুমাৰণী, বঙ্গাল বঙ্গালনী, বামুণ বামুণী, বা বামুণনী ইত্যাদি।

স্ত্রীলিঙ্গ হ'লে উকাৰান্ত আৰু ইকাৰান্ত শব্দৰ পাছত যনী হয়। যেনে ;—বন্ধু বন্ধুয়নী, হিন্দু হিন্দুয়নী, বাবু বাবুয়নী, মিৰি মিৰিয়নী ; কেতিয়া বা নীমাত্র হয়। যেনে ;—হাৰি হাৰিণী।

স্ত্রীলিঙ্গ হ'লে কেতবিলাক শব্দৰ বহু রূপান্তর হয়। তাৰ সূত্র নিদি কেবল পদ দিয়া হ'ল কি কি রূপান্তর হ'ল শিক্ষক সকলে তাক দেখু-বাই উদাহরণ দিব যথা ;—

পুংলিঙ্গ	স্ত্রীলিঙ্গ ।
বাঘ	বাঘিনী ।
সিংহ	সিংহিনী বা সিংহী ।
ঘোৰা	ঘুরী ।
কোছ	কুছুনী ।
ডোম	ডুমুনী ।
শাহৰ	শাহু ।
ধোবা	ধুবুনী ।
ডেকা	ডেকেবী ইত্যাদি ।

স্ত্রীলিঙ্গ হ'লে অকাৰান্ত শব্দৰ কিছুমান আকা-
বান্ত কেতবিলাক ঈকাবান্ত হ'ই থাকে । যেনে,
ছুষ্ঠ ছুষ্ঠা, কোমল কোমলা বা কুমলী, উত্তম
উত্তমা, নদ নদী, ব্রাহ্মণ ব্রাহ্মণী, সুন্দৰ সুন্দৰী,
শুভঙ্কৰ শুভঙ্কৰী, স্বৰ্ণময় স্বৰ্ণময়ী ইত্যাদি ।

স্ত্রীলিঙ্গ হ'লে জাতি, গুণ আৰু নামবাচক শব্দৰ
পাছত কেতিয়া বা জনী প্রত্যয় হয় । যেনে মানুহ
মানুহজনী, গৰু গৰুজনী, তিৰোতা তিৰোতাজনী,
চোৰালী চোৰালিজনী * সৰু সৰুজনী, গোলাপী
গোলাপিজনী, ফুটুকী ফুটুকিজনী ইত্যাদি ।

* জনী প্রত্যয় হলে আগৰ ঙ্গ ই হয় ।

স্ত্রীলিঙ্গত কোৱা আন আন প্রত্যয় হলেও
জনী প্রত্যয় হয়। যেনে; ডেকেৰী ডেকেৰিজনী,
ডুমুনী ডুমুনিজনী ইত্যাদি।

মতা আৰু মাইকী আদি শব্দ আগত যোগ
হ'ই কেতবিলাক শব্দৰ লিঙ্গ ভেদ হয়। যেনে;

পুংলিঙ্গ	স্ত্রীলিঙ্গ।
মতা হাঁহ	মাইকি হাঁহ।
মতাম'হ	মাইকিম'হ।
পাঁঠাছাগলী	{ মাইকী ছাগলী বা পাঠী ইত্যাদি।

সমাস।

যি কাৰ্য্যদ্বাৰা আগৰ পদ বিলাকৰ কাৰকাদিৰ
চিহ্ন গুছাই কেৱল পাঁছৰ পদত ৰাখিলেই অৰ্থ
বুঝা যায়, তাৰ নাম সমাস। সমাস কৰিলে অল্প
কথাৰে বহু অৰ্থ পোৱা যায়, অথচ শুনি বলৈকো
ভাল হয়।

সেই সমাসেই ছয় প্ৰকাৰ। যথা;—দ্বন্দ্ব, বহু-
ত্ৰীহি, কৰ্ম্মধাৰয়, তৎপুৰুষ, দ্বিগু আৰু অব্যয়ী ভাব।

দ্বন্দ্ব সমাস।

বেলেগ বেলেগ অৰ্থ বুঝোৱা এক জাতিৰ
পদ বিলাকৰ সমাসকে দ্বন্দ্ব সমাস বোলে। যথা;

ল'ৰাবোৰে আৰু চোৱালীবোৰে উমলিছে এই অৰ্থত ল'ৰাচোৱালীয়ে উমলিছে. * আইয়ে আৰু বোপাইয়ে দেখিব পায়, আইবোপাইয়ে দেখিব পায়। এই দৰে সমাস কৰাত নিশ্চিৰ কুটুম্ব। ধান চাউল, পানতামোল, অন্নবস্ত্ৰ, দেবাস্থৰ ইত্যাদি বহুপদ সিদ্ধ হয়।

কেতিয়া বা সমাস হ'ই পাছৰ পদবোৰ গুছি আগৰ পদত বহুবচনৰ চিহ্ন যোগ হয়, তদ্বাৰা আটাইবোৰ কথাৰ অৰ্থ পোৱা যায়। যেনে; গোপালে ভাবিয়ে আৰু সোনায়ে পঢ়িবলৈ গ'ল বুলিলে যি অৰ্থ, গোপালহঁতে পঢ়িবলৈ গ'ল বুলিলেও সেই এ অৰ্থ হয়। এনে কুৰা সমাসক একশেষ বন্দ সমাস বোলে।

বহুব্ৰীহি।

যি যি পদত সমাস হয়, সেই সেই পদৰ অৰ্থ নুবুঝাই যদি অইন পদৰ অৰ্থ বুঝায়, তেনে হলে তাক বহুব্ৰীহি সমাস বোলে। সমাস কৰোঁতে যি এটা, যি শব্দৰ পদ দিয়া যায়, সমাস হোৱাপদে

* এই সমাসত আৰু, ও, এবং আদি কৰি যোগিক শব্দৰ লোপ হয়।

ভাৰ হে অৰ্থ বুঝায় আৰু তাৰ বিশেষণ হয়।
 যেনে ; লম্ব উদৰ যাৰ সি লম্বোদৰ। ক্ষুদ্ৰ কাষ
 যাৰ সি ক্ষুদ্ৰকাষ। নি (নাই) লাজ যাৰ সি
 নিলাজ ! স্ত্রীৰে সৈতে যি সি সস্ত্রীক। বি (নাই)
 সম (সমান) যাৰ সি বিষম। এক বিধ যাৰ সি
 এবিধ ; সেই দৰে স্নগন্ধ, স্নগন্ধি, * অনাথ, বিধবা
 চৰিতাৰ্থ আদি কৰি বহুপদ সিন্ধ হয়।

কৰ্মধাৰয়।

একাৰ্থ বিশেষণ আৰু বিশেষ্য পদৰ সমাসক
 কৰ্মধাৰয় সমাস বোলে। যথা, মহান্ যি ৰাজা
 সি এই অৰ্থত মহাৰাজ ! ৰঙ্গা যি ফুল সি ৰঙ্গা-
 ফুল। সেই দৰে দীঘলডিঙ্গি, বগাকাপৰ, পূৰ্বাহ্ন
 মধ্যাহ্ন, কুকৰ্ম ইত্যাদি।

কেতিয়া বা দুটা দুটা বিশেষ্য পদতো কৰ্ম-
 ধাৰয় সমাস দেখিবলৈ পাওঁ, কিন্তু তাৰ মাবাত,
 নাইবা, পাছত নিচিনা, সদৃশ আদি কৰি তুল্যা-
 র্থক শব্দ বা ৰূপ শব্দ যোগ হ'ই এটা বিশেষণৰ
 দৰে হয়, আৰু সমাস হ'লে সেই নিচিনা আদি
 শব্দৰ লোপ হয়। যদি মাবাত থকা শব্দৰ লোপ

হয় তেস্তে মধ্যপদলুপী, পাছত থকা শব্দৰ লোপ হ'লে অন্ত্যপদলুপী কৰ্ম্মধাৰয় বা উপমিতি সমাস বোলে। যদি রূপ শব্দৰ লোপ হয়, তেস্তে রূপক সমাস বোলে। যেনে, চন্দ্ৰৰ নিচিনা মুখ চন্দ্ৰমুখ, নাভি কূপৰ তুল্য নাভিকূপ। কৰ পদ্যৰ রূপ কৰ-পদ্য। বাক্য অমৃতৰ তুল্য বাক্যামৃত।

তৎপুরুষ।

কৰ্ম্মকে আদি কৰি কাৰকৰ আৰু সম্বন্ধ পদৰ চিহ্ন লোপ হ'ই যি সমাস হয় তাক তৎপুরুষ সমাস বোলে। কৰ্ম্মকাৰকৰ চিহ্ন লোপ হ'লে দ্বিতীয়াতৎপুরুষ, কৰণৰ চিহ্ন লোপ হ'লে তৃতীয়াতৎপুরুষ, সম্প্রদানৰ চিহ্ন লোপ হ'লে চতুৰ্থীতৎপুরুষ, অপাদানৰ হ'লে পঞ্চমীতৎপুরুষ, অধিকৰণৰ হ'লে সপ্তমী তৎপুরুষ আৰু সম্বন্ধৰ হ'লে ষষ্ঠীতৎপুরুষ সমাস বোলে। যেনে, দুঃখক পোৱা মানুহ, দুঃখপোৱা মানুহ। মাছক ধৰা জাল, মাছধৰা জাল। চৰাইক মৰা শৰ, চৰাই-মৰাশৰ। গুণেৰে অভিৰাম, গুণাভিৰাম, ক্ষুধা, জ্বাৰা ঋত, ক্ষুধাৰ্ত্ত। * দেৱক দত্ত, দেৱদত্ত গুৰুক

• তৃতীয়াতৎপুরুষো হব পাৰে। যেনে ; দেৱকৰ্ত্তা দত্ত

দহ, গুরুদহ । জাতিৰ পৰা ভ্ৰষ্ট, জাতিভ্ৰষ্ট ।
ধৰ্ম্মৰ পৰা চ্যুত, ধৰ্ম্মচ্যুত । অগ্ৰে গণ্য অগ্রগণ্য ।
গছত পকা, গছপকা । বাজাৰ পুত্ৰ, বাজপুত্ৰ ।
ছাগলীৰ গাখীৰ, ছাগলী গাখীৰ ।

দ্বিগুসমাস ।

সংখ্যা বুঝোৱা পদ আগত থাকি সমাস হ'লে
তাক দ্বিগু সমাস বোলে । যেনে ;—তুহালগৰু,
হেজাৰ টকা ইত্যাদি ।

অব্যয়ীভাব সমাস ।

অব্যয় শব্দ আগত থাকি নি সমাস হয় তাৰ
নাম অব্যয়ীভাব সমাস । যথা ;—দিনৌ দিনৌ
প্ৰতিদিন । যেনে শক্তি, যথাশক্তি. ৰূপৰ নিচিনা
অনুরূপ ইত্যাদি ।

ক্ৰুৎপ্ৰকৰণ ।

সংজ্ঞা ।

ধাতুৰ পাছত হোৱা কেতবিলাক প্ৰত্যয়ক
ক্ৰুৎপ্ৰত্যয় বোলে । ক্ৰুৎপ্ৰত্যয়ান্ত ধাতু শব্দ হয়,
ই ঙ্গৰ ঠাইত এ, উ ঙ্গৰ ঠাইত ও, ঙা ঙ্গৰ ঠাইত
অৰ হোৱাৰ নাম 'ঙণ' ।

দেৱদত্ত । গুরুকৰ্ত্তৃক দত্ত, গুরুদত্ত, কিন্তু ইয়াত অইন প্ৰকাৰ
অৰ্থ হ'ব ।

অৰ ঠাইত আ ; ই, ঈ, এৰ ঠাইত ঐ ; উ, ঊ, ওৰ ঠাইত ঔ আৰু ঋ ঌৰ ঠাইত ঐ আৰ হোৱাৰ নাম বৃদ্ধি ।

বিশেষ বিশেষ কাৰ্য্য সাধনৰ নিমিত্তে কোনো কোনো প্রত্যয়ৰ যি দুটা এটা আখৰ এৰা যায় সেই বিলাকক অনুবন্ধ বা ইৎ বোলে ।

কুৎ প্রত্যয় ।

ধাতুৰ পাছত ওঁতা হয় কৰ্ত্তবাচ্যে অৰ্থাৎ কৰ্ত্তাক বুজাবলৈ । ওঁতা প্রত্যয় পাছত থাকিলে ধাতুৰ প্ৰায় গুণ হয় । যেনে ; যি কৰে, এই অৰ্থত কৰ-ওঁতা, কৰোঁতা । যি ধৰে সি ধৰোঁতা, এই দৰে, খাওঁতা, যাওঁতা, লওঁতা, লেখোঁতা, দেখোঁতা ইত্যাদি । স্ত্ৰীলিঙ্গ হ'লে অতী হব । যেনে ; নবনী ধৰতী ইত্যাদি ।

কাৰক আৰু ভাব অৰ্থত ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ পাছত আ, আৰু স্বৰান্ত ধাতুৰ পাছত ৱা হয় । ৱাৰ আগত থকা অ আৰু আৰ ঠাইত ও হয় । আৰু অন্য স্বৰৰ গুণ হয় বিকল্পে । যি কৰে নাইবা যাক কৰে সি (কৰ+আ) কৰা । যি ধৰে বা যাক ধৰে নাইবা যি হেৰে ধৰে সি (ধৰ+আ) ধৰা । যি

লয় বা যাক লয় সি (ল+রা) লোরা । যি খায়
বা যাক খায় সি (খা+রা) খুৱা । * যি যায়
বা য'ত যায় সি (যা+রা) যোৱা । যি দিয়ে সি
দিয়া † নিয়ে যি সি নিয়া ইত্যাদি । ‡

কৰ্তৃ বাচ্যত ধাতুৰ পাছত ঈয়া হয় । যথা ;
গোক (গ'রুক) ৰাখে যি সি গ'ৰখিয়া, সেই দৰে
পাখীমৰিয়া, পছমৰীয়া ইত্যাদি ।

ক্ৰিয়াৰ শেষ নোহোৱা বুঝাওঁতে ধাতুৰ পাছত
ই, ওঁতে, লে, আৰু লত হয় । এই বোৰ প্ৰত্যয়
পাছত থাকিলে গুণ হয় । যেনে ; লিখ+ই
লেখি । যা+ওঁতে, যাওঁতে । খা+লে খালে ।
দেখ+লে, দেখিলে । § গল+লত, গলত ইত্যাদি

ভাববাচ্যত ধাতুৰ পাছত ৰ হয় । যেনে ; যা+ব
যাব, দেখ+ব, দেখিব, কৰ+ব কৰিব ‖ ইত্যাদি ।

* খা আদি কৰি কেইটা ধাতুৰ আ, উ হয় ।

† ই ঈৰ পাছত ৱাৰ ঠাইত য়া হয় ।

‡ এই বিলাক পদ প্ৰায় বিশেষণ হয় । ইয়াৰ ক'ত কি
বান্ধে প্ৰত্যয় হ'ইছে, তাক চান্ধবিলাকে আপুনি দেখুৱাই এটা
এটা বিশেষ্য পদ দি সৰু সৰু বাক্য ৰচনা কৰিব পাৰিলে ভাল ।

§ ব্যঞ্জনান্ত ধাতুৰ পাছত কেতিয়া বা ই হয় ।

‖ শিক্ষক সকলে ৰ প্ৰত্যয়ৰ উদাহৰণ এনেটক দেখাব ।
যথা ; যাবৰ নিমিত্ত, দেখিবৰ পৰা, কৰিবলৈ গ'ল ইত্যাদি ।

কোনো কোনো ধাতুৰ পাছত নীয়াৰ হয়।
যেনে; দেখিবলে ভাল এই অৰ্থত দেখনীয়াৰ।
মাগে যি এই অৰ্থত মাগনীয়াৰ। খোজে যি সি
খোজনীয়াৰ ইত্যাদি।

সংস্কৃতানুযায়ি কৃৎ ।

সাধাৰণ বিধি।

কৃৎ প্রত্যয় হ'লে ধাতুৰ শেষত থকা ই ঈ উ
উ ঋ ঌ আৰু অন্ত্য আখৰৰ আগত থকা ই
উ ঋ ঌ গুণ হয়। কিন্তু ক অনুবন্ধ হোৱা প্রত্যয়
পাছত থাকিলে গুণ ন হয়।

৭, ঞ অনুবন্ধ হোৱা প্রত্যয় পাছত থাকিলে
ধাতুৰ অন্তে স্থিত ই ঈ উ ঊ ঋ ঌৰ উপান্ত্য অধ
ৰ্ৱন্ধি আৰু অন্ত্য ঙাক্ষৰৰ পাছত য হয়।

ঘ অনুবন্ধ হোৱা প্রত্যয় পাছত থাকিলে
ধাতুৰ অন্ত্য চ ঙ্গি ক, জ ঙ্গি প হয়।

ধকাৰান্ত, ভকাৰান্ত আৰু হকাৰান্ত ধাতুৰ
পাছত হোৱা প্রত্যয়ৰ ত ধ হয়। আৰু সেই অন্ত্য
ধ দ হয়, ভ ব হয়, হ গ হয়। *

* কহ গহ আদি কেতবিলাক ধাতুৰ হ আৰু প্রত্যয়ৰ ত
হয়ো মিলি চ হয়, আগৰ স্বৰদীৰ্ঘ হয়।

প্রত্যয় বিধান ।

ভাৰ আৰু কৰ্মবাচ্যে সাধাৰণ ধাতুৰ পাছত
তব্য আৰু অনীয় প্রত্যয় হয় । কৃ+তব্য কৰ্ত্তব্য,
কৃ+অনীয় কৰণীয়, স্থা+তব্য স্থাতব্য, বুধ্ বোধব্য,
প্রচ্ছ্ পৃচ্ছনীয় * ইত্যাদি ।

ভাৰ আৰু কৰ্ত্তৃ ভিন্ন কাৰক বাচ্যে সাধাৰণ
ধাতুৰ পাছত ঘঞ্ হয় । ঘঞ্ৰ ঘ্ঞ্ অনুবন্ধ অ
থাকে । পচ্+ঘঞ্ পাক, ত্যজ্ ত্যাগ, ভজ্ ভাগ,
নশ্ নাশ, শুচ্ শৌক, ভূ ভাব, ভূ ভাৰ, অধি+ই
অধ্যায় ইত্যাদি ।

ভাৰ বাচ্যে সাধাৰণ ধাতুৰ পাছত অল হয় !
ল্ অনুবন্ধ অ থাকে । জি+অল্ জয়, ক্ষি ক্ষয়,
দ্রু দ্রব, স্তু স্তব, ভূ ভব, হুম্ হৰ্য ইত্যাদি ।

ভাৰবাচ্যে আৰু কোনো কোনো কাৰক বাচ্যে
সাধাৰণ ধাতুৰ পাছত অনট্ হয় । ট অনুবন্ধ অন
থাকে । ভাৰবাচ্যে যথা ; গম্+অনট্ গমন, ভুজ্
ভোজন, দৃশ্ দৰ্শন, (দেখা) । কৰণবাচ্যে যথা ;
দৃশ্ দৰ্শন, (চকু) শ্রু শ্রবণ, (কণ) চৰ চৰণ,

প্রচ্ছ পৃচ্ছ্ হয় ।

(তমি) অধিকৰণ বাচ্যে যথা ; স্থা স্থান, শী শয়ন
(শয্যা) ইত্যাদি । * .

কৰ্ত্ত্ববাচ্যে সাধাৰণ ধাতুৰ পাছত ত্ আৰু ণক
হয় । ণ্ অনুবন্ধ অক থাকে । দা+ত্ দাতা,
দা+ণক দায়ক, কৃ কৰ্ত্তা, কাৰক, বি—ধা বিধাতা,
বিধায়ক, বুধ্ যোদ্ধা, যোধক, বুধ্ বোদ্ধা ইত্যাদি ।

গমনার্থ আৰু অকৰ্ম্মক ধাতুৰ পাছত কৰ্ত্ত্ববাচ্যে
সকৰ্ম্মক ধাতুৰ পাছত কৰ্ম্মবাচ্যে আৰু প্ৰায় সকলো
ধাতুৰ পাছত ভাববাচ্যে ণ ক্ত হয় । ক্ অনুবন্ধ
ত থাকে । যা+ক্ত যাত, ভী ভীত, মৃ মৃত, প্ৰ—
খ্য প্ৰখ্যাত কৃ কৃত, ধৃ ধৃত, উপ—নী উপনীত
উচ্ উচিত ।

প্ৰত্যয়ৰ ত পৰে থাকিলে মূচ্ যুজ্ প্ৰভৃতি
কেতবিনাক ধাতুৰ অন্ত্যবৰ্ণ ক হয় । মূচ্ মূক্ত
যুজ্ যুক্ত, অতি—ৰিচ অতিৰিক্ত, ভুজ্ ভুক্ত, বঞ্জ
বক্ত ঃ ইত্যাদি ।

প্ৰত্যয়ৰ ত পাছত থাকিলে দৃশ্ নশ্ সৃজ্

* ভিন্ন ভিন্ন বাচ্যত কেনেকৈ বেলেগ বেলেগ অৰ্থ হয়,
তাক ভালটক বুঝাই পঢ়ালে ভাল ।

† ভাববাচ্যে ক্ত প্ৰত্যয়ৰ পদ ভাষাত অতি অল্পহে পোৱা
যায় ।
‡ ন লোপ পায় ।

মৃজ্ প্রভৃতি কেতবিলাক ধাতুর অন্ত্য আখৰ ব হয় আৰু সকলো ঘৰ পাছত থকা ত ট হয় । দৃশ্+ ক্ত দৃষ্ট, নশ্ নষ্ট ; সৃজ্ সৃষ্ট, মৃজ্ মৃষ্ট, প্রচ্ছ্ পৃষ্ট, তুশ্ তুষ্ট ইশ্ ইষ্ট ইত্যাদি ।

কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত হোৱা কোনো কোনো প্রত্যয়ৰ আদিত ই যুক্ত হয় । যথা ; লিখ+ক্ত লিখিত, পত্ পতিত, পূজ্ পূজিত, বিদ্ বিদিত ইত্যাদি ।

ক্ত পাছত থাকিলে শ্রম্ ক্রম্ শম্ আদি কেতবিলাক ধাতুৰ অ আ হয় আৰু ন্ ন্ হয় । যথা ; শ্রম্ শ্রান্ত, আ-ক্রম্ আক্রান্ত, শম্ শান্ত ইত্যাদি ।

ক্ত প্রত্যয় পাছত থাকিলে ঞ্ ন্ম বন্ মন্ হন্ প্রভৃতি কেতবিলাক ধাতুৰ অন্ত্যবৰ্ণ লোপ হয় । যথা ; গম্ গত ন্ম নত, বম্ বত, মন্ মত, হন্ হত ইত্যাদি ।

দকাৰান্ত ধাতুৰ দ আৰু ক্তপ্রত্যয়ৰ ত দুয়ো মিলি ন্ন হয় । আ—সদ+ক্ত আসন্ন, অদ্ অন্ন, ভিদ্ ভিন্ন ইত্যাদি ।

ক্ত প্রত্যয়ৰ ত পাছত থাকিলে ধাতুৰ অন্ত্য ঙ্ ঙীৰ্ হয় আৰু বকাৰৰ আৰু ঙ্গা, ত্ৰা, দী, ডী, ক্ষী,

কুজ্, মস্জ্, প্রভৃতি কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত
হোবা। ক্ত প্রত্যয়ৰ ত ন হয়। যথা ; জ্+ক্ত জীর্ণ,
বি-দৃ বিদীর্ণ, উৎ-তৃ উত্তীর্ণ, বি-স্তৃ বিস্তীর্ণ, ম্না ম্নান,
ত্রা ত্রাণ, দী দীন, উৎ-ডী উড্ডীন, ক্ষী ক্ষীণ ইত্যাদি

ক্ত প্রত্যয় পাছত থাকিলে স্থা, মা প্রভৃতি
কেতবিলাক ধাতুৰ আ ই হয়। আৰু ধা ধাতুৰ ধা
হি হয়। যথা স্থা স্থিত, পৰি-মা পৰিমিত, ধা
হিত ইত্যাদি।

ধ, ভ, হ অন্তে থকা ধাতুৰ পদ এনেকুৱা
হয়। যেনে ; ক্রুধ্ ক্রুদ্ধ, শুধ্ শুদ্ধ, লভ্ লব্ধ,
মুহ্ মুক্ত ইত্যাদি। *

ক্ত প্রত্যয় কৰি তলত লিখা পদ বিলাকো
সিদ্ধ হইছে।

ধাতু	সিদ্ধপদ	ধাতু	সিদ্ধপদ
এহ	গৃহীত	পা	পীত
আ-হ্বা	আহুত	হা	হীন
বচ্	উক্ত	পচ্	পক্ক
বদ্	উদিত	শুষ্	শুদ্ধ
গা	গীত		

* মুহ্ মুট, শুহ্ গূট, বহ্ বাঢ়, এই বিলাক পদও হয়।

ভাববাচ্যে সাধাবণ ধাতুৰ পাছত ক্তি প্রত্যয় হয়। ক অনুবন্ধ তি থাকে। ক্ত প্রত্যয় পাছত থাকিলে যি যি কার্য্য হয় তাৰ অধিকাংশ ক্তি পাছত থাকিলেও হয়। খ্যা+ক্তি খ্যাতি, প্রী প্রীতি, গম্ গতি, উৎ-নম্ উন্নতি, স্থা স্থিতি, বুধ্ বুদ্ধি, শম্ শান্তি, মন্ মতি ইত্যাদি। *

ভাৰ আৰু কৰ্ম্মবাচ্যে ঋন নাইবা ব্যঞ্জন বৰ্ণ শেষত থকা ধাতুৰ পাছত ঘ্যন্ হয়, ঘ্ ণ্ অনুবন্ধ য থাকে। ক্ৰ+ঘ্যন্ কার্য্য, ধ্ ধার্য্য, যুজ যোগ্য ভুজ্ ভোগ্য ণ্ ইত্যাদি।

ভাৰ আৰু কৰ্ম্মবাচ্যে স্বৰান্ত ধাতু, শক, সহ আৰু পবৰ্গান্ত আদি কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত য হয়। এই য পাছত থাকিলে আকাৰান্ত ধাতুৰ শেষত থকা আ এ হয়। যথা ;—দা+য দেয়, পা পেয়, নী নেয়, শক্ শক্য, সহ সহ্য, লভ লভ্য, নস নস্ত ইত্যাদি।

* হা ধাতু চানি হয়।

† অনুযোজ্য, ভোজ্য ইত্যাদি পদো হয়

কৰ্মপদ আগত থকা কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত কৰ্ত্ত্ববাচ্যে অণ্ হয়। ৭্ অনুবন্ধ অ থাকে। শাস্ত্র-কৃ+শাস্ত্রকাৰ, সূত্র-ধৃ সূত্রধাৰ, মালা-কৃ মালাকাৰ ইত্যাদি।

কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত কৰ্ত্ত্ববাচ্যে অ হয়। দিবা-কৃ+অ দিবাকৰ, নিশা-কৃ নিশাকৰ, প্রভা-কৃ প্রভাকৰ, ক্ৰেশ-কৃ ক্ৰেশকৰ, জল-চৰ জলচৰ ইত্যাদি।

অ প্রত্যয় পাছত থাকিলে কোনো কোনো ঠাইত পূৰ্ব পদৰ শেষত (৭) অনুস্বাৰ যুক্ত হয়। যথা ;—ভয়-কৃ+অ ভয়ঙ্কৰ, বিশ্ব-ভৃ বিশ্বম্ভৰ, বশ বদ বশংবদ ইত্যাদি।

অ প্রত্যয় পাছত থাকিলে কোনো কোনো ধাতুৰ শেষ স্বৰ আৰু সেই স্বৰৰ পাছত বৰ্ণৰ লোপ হয়। যথা ;—জল-দা+অ জলদ, পুং-ত্রা পুত্র, বি-জ্ঞা বিজ্ঞ, নৃ-পা নৃপ, অগ্র-জন্ অগ্রজ, পাৰ-গম্ পাৰগ ইত্যাদি।

কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত কৰ্ত্ত্ববাচ্যে অন হয়। যথা ; ভীষ্+অন ভীষণ, পৃ-পবন, তপ্ তপন, দহ, দহন, দুঃ-যুধ দুৰ্য্যোধন ইত্যাদি।

ভাৰবাচ্যে কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত আ হয়।
যথা ; সেব্+আ সেবা, নি দ নিন্দা, ক্ষম্ ক্ষমা, ইষ্
ইচ্চা * পৃজ্ পূজা, ব্যথ্ ব্যথা, দয় দয়া, প্র-ভা
প্রভা, প্রতি-জ্ঞা প্রতিজ্ঞা ইত্যাদি।

ভাৰবাচ্যে কেতবিলাক ধাতুৰ পাছত অনা
হয়। যথা ;—অৰ্চ্চি+অনা অৰ্চনা, কল্পি কল্পনা,
যন্ত্ৰি যন্ত্ৰণা, ঘটি ঘটনাৰ বাসি বাসনা, বন্দ বন্দনা
ইত্যাদি।

লিঙ্গ নিৰূপণ বিধি।

যি যি প্রত্যয় কাৰকবাচ্যে হয়, সেই সেই
প্রত্যয়ান্ত পদ প্রায় বিশেষণ ; স্ততৰাং বিশেষ্য
পদৰ যি লিঙ্গ তাৰো সেই লিঙ্গ হই থাকে। যেনে;
ভীত পুৰুষ, ভীতা স্ত্রী ; পৰ্বতবাসী পুৰুষ, পৰ্বত-
বাসিনী স্ত্রী ; হস্তী ধৃত হ'ল, হস্তিনী ধৃত হ'ল ;
অৰ ক্ৰোধ অসহ, কথা অসহা ইত্যাদি।

ক্তি, আ, আৰু অনা প্রত্যয়ান্ত পদ সকলো
স্ত্রীলিঙ্গ। যথা ; মতি, গতি, খ্যাতি, বুদ্ধি, শুদ্ধি,
হানি, বক্ষা, দয়া, ভিক্ষা, যাতনা, চেতনা, বাসনা,
ইত্যাদি।

* ইব্ ইচ্ছ্ হয়।

ভাৰবাচ্যে বিহিত ঘঞ্ আৰু অন্ প্রত্যয়ান্ত
পদ প্রায় পুংলিঙ্গ । যথা ; নাশ, হাস, বোগ
তাপ, লাভ, জয়, স্তব ইত্যাদি ।

ভাৰবাচ্যে বিহিত অনট্ প্রত্যয়ান্ত পদ প্রায়
ক্লীবলিঙ্গ । যথা ; গমন, ভোজন, শ্রবণ, শয়ন
ইত্যাদি ।

প্ৰেৰণার্থ ক্ৰিয়া পদ ।

আনৰ দ্বাৰা ক্ৰিয়া কৰোৱা বুঝালে ধাতুৰ
পাছত আ, ৰা আৰু য়া হয় । এই বোৰ প্রত্যয়
হ'লে ধাতুই থাকে আৰু ধাতুৰ পাছত হব লগীয়া
যি যি প্রত্যয় আছে সেই বিলাকো হয় । যেনে ;
ধাতু, আপুনি কৰিলে, আনৰদ্বাৰা কৰালে ।
কৰ কৰিছোঁ। কৰাইছোঁ, কৰোৱাইছোঁ ।
ৰাখ ৰাখিছোঁ। ৰখাইছোঁ, ৰখোৱাইছোঁ ।
খা খাইছোঁ। খুৱাইছোঁ, খুৱোৱাইছোঁ ।
দি দিছোঁ। দিয়াইছোঁ, দিয়োৱাইছোঁ ।*
ইত্যাদি ।

* ইয়াত যি ভিন্ন ভিন্ন অৰ্থ হয় তাক শিক্ষক সকলে
ভালকৈ বুঝাই দিব ।

তদ্ধিত ।

তদ্ধিতৰ স্বৰ পাছত থাকিলে আগৰ স্বৰ প্ৰাক্স
লোপ হয় ।

কৰ্ম্ম আদি কৰি কাংকৰ পাছত ইয়া, উৰা,
উৰা, আৰু ঙ্গ হয় । যেনে ; কানি খায় যি সি
কানীয়া । গোচৰ কৰে যি সি গুচৰীয়া ।* অসমৰ
যি সি অসমীয়া । বন কৰে যি সি বনুৰা । মাঘত
উপজে যি সি মঘুৰা । † বৰকৈ কান্দে যি সি
কান্দুৰা । ফাল্গুনত উপজে যি সি ফাল্গুনা । সেই
দৰে আহিনা, পুহা । বাঙ্গলাৰ যি সি বাঙ্গালী ।
বিলাতৰ যি সি বিলাতী । কাকত লিখে যি সি
কাকতী ইত্যাদি ।

আগত কোৱা প্ৰত্যয় হলে গাওঁ আদি কৰি
শব্দৰ পাছত ল, বন আদি কৰি শব্দৰ পাছত ৰ,
হয় । যেনে ; গাওঁত থাকে যি সি গাঁৱলীয়া । ‡
মিচা কয় যি সি মিচলীয়া । বনত (হাবিত) থাকে
যি সি বনৰীয়া ইত্যাদি ।

* এই বিলাক প্ৰত্যয় হলে শব্দৰ আগৰ ও উ হয় আৰু
অ, প্ৰায় অ হয় ।

† জীলিঙ্গত এই দৰে পদ হয় । যেনে ; মঘুৰা মাঘী
আহিনা আহিনী, পুহা পুহী, কান্দুৰা কান্দুৰী ইত্যাদি ।

‡ ও, ৰ হয় ।

আছে বা থাকে নাইবা সম্বন্ধ অর্থত শব্দৰ পাছত আল, কেতিয়া বা যাল হয়। যথা; বৰ খঙ্গ আছে যাৰ সি খঙ্গাল, হাবিত থাকে যি সি হাবিয়াল, নদীত থাকে যি সি নদীয়াল। মৰম আছে যাৰ সি মৰমিয়াল। * মৰঙ্গৰ কাৰ্য্য কৰে যি সি মৰঙ্গিয়াল ইত্যাদি।

দ্বিতীয় পুৰুষৰ সম্বন্ধ পদৰ পাছত থকা ইবৰ্ণাস্ত উবৰ্ণাস্ত শব্দৰ পাছত প্ৰায় য়াঁই এঁৰা হয়। যথা; তোমাৰ জোঁৰাইয়াঁই মাৰিলে। তোমাৰ জোঁৰাই এঁৰা আছে নে? তোমাৰ ভনী-য়াঁই বা ভনী এঁৰাই কইছে। তোমাৰ বউয়াঁই বা বউএঁৰাই দেখিছিল।

তুচ্ছার্থে কেবল এঁৰে হয়। তোৰ জোঁৰাই এঁৰে আহিলে নে? তোৰ ভনী এঁৰেকি কইছে। তোৰ বউএঁৰে খালেনে? এই তোৰ পদ উহা থাকিলেও হয়। যেনে; বউএঁৰে খালেনে? জোঁৰাই এঁৰে গ'লনে? ইত্যাদি।

তৃতীয় পুৰুষৰ সম্বন্ধ পদৰ পাছত থকা ইবৰ্ণাস্ত উবৰ্ণাস্ত শব্দৰ পাছত প্ৰায় এক্ হয়।

যেনে ; আপোনাৰ ভনীএঁকে আহিলে তাৰ জোঁৰাই একে গ'ল । যোগাইৰ বউএকে কইছে । তাৰ জোঁৰাই একহঁতে চকু মেলিও নেচায় । ইত্যাদি ।

আছে এই অৰ্থত শব্দৰ পাছত ঈ, বন্ত, মন্ত, বি আৰু শালী হয়, পুংলিঙ্গত । কিন্তু স্ত্রীলিঙ্গত হলে ইনী, বতী, মতী, বিনী আৰু শালিনী হয় । যথা ; জ্ঞান আছে যাৰ সি (জ্ঞান+ঈ) জ্ঞানী বা (জ্ঞান+বন্ত) জ্ঞানবন্ত । এই দৰে ধনী বা ধন-বন্ত । বুদ্ধিমন্ত, শ্ৰীমন্ত, মায়াবী, ঐশ্বৰ্য্যশালী ইত্যাদি । * স্ত্রীলিঙ্গত জ্ঞানিনী, জ্ঞানবতী, বুদ্ধি-মতী ইত্যাদি ।

শব্দৰ পাছত ত্ব, তা আৰু য হয় । ভাৱাৰ্থত যথা ; প্ৰভুত্ব, সহায়তা, সাহায্য, নৈপুণ্য ইত্যাদি ।

শব্দৰ পাছত ই, অ, এয়, ইক আৰু আয়ন প্ৰত্যয় হয়, অপত্য আৰু সম্বন্ধ অৰ্থত । এই বিলাক প্ৰত্যয় হলে শব্দৰ আগৰ ফালৰ স্বৰৰ বৃদ্ধি হয় । যথা ; দশৰথৰ সন্তান যি সি দাশ-ৰথি। পাণ্ডুৰ সন্তান যি সি পাণ্ডব । ভগিনীৰ

* জ্ঞানবান্, বুদ্ধিমান্, ধনবান্ ইত্যাদি পদ ও হয় ।

সন্তান যি সি ভাগিনেয় বা ভাগিন। শবীৰ যি সি শাবীৰ বা শাবীৰিক। বামৰ সম্বন্ধীয় যি সেই বামায়ণ, ভগবন্তৰ সম্বন্ধে যি সেই ভাগবত। * ইত্যাদি।

সময় বুঝাওঁতে যি সি আৰু এই শব্দৰ ঠাইত ক্ৰমে যেতিয়া, তেতিয়া আৰু এতিয়া আদেশ হয়।

সময় অৰ্থত কোন শব্দৰ ঠাইত কেতিয়া আৰু কাহানি হয়।

অধিক পূৰ্ব সময় বুঝাওতে.সি শব্দৰ ঠাইত অথনি হয়।

শব্দৰ পাছত ময় প্রত্যয় হয়, ব্যাপ্তি আৰু স্বৰূপ অৰ্থত। যথা; জলেৰে ব্যাপ্ত জনময়. আনন্দস্বৰূপ আনন্দময়, জ্ঞানস্বৰূপ জ্ঞানময়।

সমূহ অৰ্থত শব্দৰ পাছত অনি প্রত্যয় হয়। যেনে; বননি, তামোলনি, কাঠনি, বাৰনি, ফুলনি ইত্যাদি।

এই অনি প্রত্যয় হলে কেতবিলাক শব্দৰ দুবাৰ উক্তি হয়। যেনে; গছ্গছনি, ধপ্ধপনি ইত্যাদি।

অন্বয় প্রকৰণ।

বাক্য।

অনেক কথা যথাক্রমে স্থাপিত হ'ই ভালকৈ অর্থ বুঝাওলৈ তাক বাক্য বোলে। বাক্যত যি যি কথা থাকে তাৰ কোনটো নো কি পদ অৰ্থাৎ বিশেষ্য কি বিশেষণ কি আন ঐকাৰ আৰু কোনটো নো কোন লিঙ্গ আৰু কোন কাৰক ইত্যাদি ভালকৈ দেখোৱাৰ নাম “অন্বয়।” অন্বয় কৰি পঢ়িলে অল্পতে ব্যুৎপত্তি হয়, সেই দেখি তলত কিছুমান “অন্বয়” কৰি দেখোৱা হল।

যোৱা মাহত ৰজাই আমাৰ পঢ়াশালিলৈ আহি আপোন হাতেৰেই কেইবাখন পুখী ল'ৰা বিলাকক দিলে।

“যোৱা” ক্ৰিয়াবাচক বিশেষণ পদ, মাহত এই পদৰ বিশেষণ।

“মাহত” বিশেষ্য পদ, পুংলিঙ্গ, একবচন, আহি এই ক্ৰিয়াৰ কালবাচক অধিকৰণ পদ।

“ৰজাই” বিশেষ্য পদ, পুংলিঙ্গ, তৃতীয় পুৰুষ, একবচন, কৰ্ত্তাকাৰক, আহি আৰু দিলে এই দুই ক্ৰিয়াৰ কৰ্ত্তা।

“আমাব” সৰ্ব্বনাম, বাচ্যলিঙ্গ, বহুবচন, সম্বন্ধ পদ, পড়াশালিলৈ পদেৰে সৈতে সম্বন্ধ ।

“পড়াশালিলৈ” ষষ্ঠীতৎপুরুষ সমাস-নিষ্পন্ন বিশেষ্য পদ, স্ত্রীলিঙ্গ, একবচন, কৰ্ম্মকাৰক, আহি ক্ৰিয়াৰ কৰ্ম্ম । *

“আহি” অসমাপিকা ক্ৰিয়া ।

“আপোনহাতেৰেই” ষষ্ঠীতৎপুরুষ সমাস-নিষ্পন্ন বিশেষ্যপদ, পুংলিঙ্গ, একবচন, কৰণকাৰক, দিলে এই ক্ৰিয়াৰে সৈতে সম্বন্ধ ।

“কেইবাখন” সংখ্যাবাচক বিশেষণ পদ, পুথীৰ বিশেষণ । †

“পুথী” বিশেষ্য, পদ, পুংলিঙ্গ, বহুবচন, কৰ্ম্মকাৰক, দিলে এই ক্ৰিয়াৰ কৰ্ম্ম ।

“ল’ৰাবিলাকক” বিশেষ্যপদ, পুংলিঙ্গ, বহুবচন, সম্প্ৰদানকাৰক, দিলে ক্ৰিয়াৰ সম্প্ৰদান ।

“দিলে” সমাপিকা ক্ৰিয়া পদ, তৃতীয় পুরুষৰ

* সংস্কৃতৰ দৰে অসমীয়া ভাষাত গমনাৰ্থ ধাতু বিকল্পে সৰ্বস্বৰ্গক হয় ; আৰু সেই কৰ্ম্মপদত প্ৰায় লৈ শব্দ যোগ হয় ।

† টোৱাৰ বিশেষণ কেইবাখন শব্দেই বহু বুঝাইছে, সেই দেখি আৰু বহুবচনৰ যোগ হৈ ব্ৰা নাই ।

ক্রিয়া, অতীত কাল, সকৰ্মক ; ইয়াৰ কৰ্তা বজাই,
কৰ্ম পুথী ।

পদ্য ।

“পাছে উগ্রসেনক নৃপতি পাতি হৰি ।

ন নকো কৰিলা শান্ত বচনে সাদৰি ।”

“পাছে” ক্রিয়াবিশেষণ, পাতি এই ক্রিয়াৰে
সৈতে সম্বন্ধ ।

“উগ্রসেনক” বিশেষ্য পদ, পুংলিঙ্গ, একবচন,
কৰ্মপদ, পাতি এই ক্রিয়াৰে সৈতে সম্বন্ধ ।

“নৃপতি” বিশেষ্য পদ, ষষ্ঠীতৎপুরুষ সমাস-
নিষ্পন্ন, পুংলিঙ্গ, একবচন, উদ্দেশ্যবিধেয়রূপে
অভিন্ন কাৰক ।

“পাতি” সকৰ্মক অসমাপিকা ক্রিয়া ইয়াৰ
কৰ্তা হৰি, কৰ্ম উগ্রসেন ।

“হৰি” বিশেষ্যপদ, পুংলিঙ্গ, একবচন, তৃতীয়
পুরুষ, কৰ্তাকারক, পাতি আৰু শান্ত কৰিলা
এই দুয়ো ক্রিয়াৰে সৈতে সম্বন্ধ ।

“নন্দকো” বিশেষ্য পদ, পুংলিঙ্গ, একবচন,
কৰ্মকারক, শান্ত কৰিলা এই ক্রিয়াৰ কৰ্ম পদ ।

“শান্ত কৰিলা” সংযুক্ত সমাপিকা ক্ৰিয়া
সকৰ্মক, অতীতকাল, তৃতীয় পুৰুষ, ইয়াৰ কৰ্তা,
হৰি, কৰ্ম নন্দ ।

“বচনে” বিশেষ্য পদ, কৰণকাৰক ; শান্ত
কৰিয়া ক্ৰিয়াৰে সৈতে সম্বন্ধ ।

“সাদৰি” অসমাপিকা ক্ৰিয়া ।

এই পদৰ অৰ্থ আপোন কথাৰে প্ৰকাশ
কৰিলে এই হব । যেনে ;

তাৰ পাছে হৰিয়ে উগ্ৰসেনক বজা পাতি
মধুৰ বাক্যে আদৰ কৰি নন্দকো শান্ত কৰিলা ।

ছন্দঃপ্ৰকৰণ ।

অসমীয়া ভাষাত এই কেইটা ছন্দ সচৰাচৰ
ব্যৱহাৰ হয় । যেনে ; পদ, ছবি, দুমোড়ি, লেচানী,
একাবলী, ঝুমুণী, অমিত্ৰাক্ষৰ ।

পদ ।

শুনা শিশু মোৰ কথা, অতি বঙ্গ মনে ।

অসঙ্গ লোকৰ সঙ্গ, এৰিবা যতনে ॥

সঙ্গ গুণে ভাল মন্দ, হোৱে সংসাৰত ।

এই উপদেশ মনে, নেবা কদাচিত ॥

ছবি ।

মিচা কথা ন কহিবা, আরু চুর ন কৰিবা,
শপথ নেখাবা অকাৰণে ।
সকলোকে স্নেহ কৰা, গুরুবাক্য চিত্তে ধৰা,
তেহে আদৰিব জ্ঞানিজনে ।

ছলোড়ি ।

কোন দিনা তুমি, ধেমালিকে কৰি,
কাল নিনিয়াবা শিশু ।
নিজ পাঠ পঢ়ি, মনত ৰাখিবা.
নহলে হবাহে পশু ।

লেচাবী ।

সদা দেশাচাৰ থোবা সাঁচি, পৰমার্থতত্ত্ব লোৱা বাচি,
শাস্ত্র যুক্তিমতে সদা কৰা আচৰণ ।
শাস্ত্রযুক্তিতেসে দিয়া চিত্ত, গোৱা হৰিনাম গুণগীত,
সকলো শাস্ত্রৰ এহি সে সাৰ বচন ॥

একাবলী ।

প্রসেন নামে তান ভাতৃ আছে ।
কণ্ঠত মণিক পিন্ধিলা পাছে ॥

ঝুমুঝী ।

হেন শুনি জাম্ববন্ত ।

দেখি মহা বলবন্ত ॥

নিচিনি স্বামীক পাছে ।

ধৰিলন্ত যুদ্ধ কাছে ।

অমিত্রাক্ষর পদ ।

মোর বাক্য, শিশু, ধরি বাখা মনে, তুমি

মিচা পৰ নিদা কৰি, নেখেদাবা কাল ।

পাব খোজা তুমি যদি, আনর মৰম ;

চিতে সৈতে সকলোকে, মৰম কৰিবা ।

চিহ্ন প্রকৰণ ।

কেতবিলাক চিহ্ন আছে তাৰেও অনেক অর্থ
পোৱা যায় । সেই বিলাকৰ যি নাম আৰু যি
অৰ্থ তাক তলত লিখা গল ।

(.) ইয়াৰ মাম কামা ; এইটো চিহ্ন থাকিলে
এক কণ্ঠতে যি মান সময় লাগে তিমান ৰই পঢ়িব
লাগে ।

(;) ইয়াক সিমিকোলেন বোলে ; এই চিহ্ন
থাকিলে কামাতকৈ অল্প বেছি সময় ৰই পঢ়িব
লাগে ।

(১) এই চিনৰ নাম ডাড়ি ; এইটো চিহ্ন থাকিলে শ্বাসটো এবিধ লাগে ।

? এই চিহ্ন থাকিলে সোধা বুঝায়, সেই দেখি ইয়াক প্ৰশ্নসূচক চিহ্ন বোলে । এই চিহ্নৰ উদাহৰণ যেনে ; নেযাৰ নে ? ক'ত আছে ? জানো ।

! ইয়াকে সম্বোধন আৰু বিস্ময়ৰ চিন বোলে বিস্ময়ৰ উদাহৰণ যেনে, জাঠিৰেই হাতীটো মাৰিলনে ! ইয়াৰ দুটা বা তিনটা থাকিলে অৰ্থাৎ !! বা !!! এই দৰে থাকিলে বৰ বিস্ময় বুঝাব ।

284/R

